

Mariusz Chrostowski

Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt

ORCID 0000-0002-5817-2687

Teologia pisana przez biografię? O zastosowaniu badań biograficznych w teologii (praktycznej)

Abstrakt: Badania biograficzne, cieszące się na gruncie nauk społecznych w polskim i międzynarodowym kontekście dużą popularnością, są wyrazem współczesnego społeczeństwa i kultury, która coraz częściej na pierwszy plan wysuwa temat „historii życia” konkretnej osoby. Wydaje się także, że owe badania mogą być zacznem „zwrotu biograficznego” w zakresie poszukiwań prowadzonych w ramach teologii (praktycznej) i uzupełnienia ich o bogactwo indywidualnego pluralizmu płynącego z biografii konkretnego człowieka. Niniejszy artykuł posiada w tym kontekście niejako potrójny cel. Po pierwsze, ukazuje on podstawy metodologiczne badań biograficznych w teologii (praktycznej). Po drugie, przedstawia on znaczenie nakreślenia możliwych obszarów badawczych, w których badania biograficzne odgrywają rolę centralną. Po trzecie, wskazuje on na pewne trudności i perspektywy, płynące z zastosowania tej metody badawczej dla teologii (praktycznej).

Słowa kluczowe: teologia, teologia praktyczna, biografia, pluralizm, osoba, chrześcijaństwo

Wprowadzenie

O czasów Soboru Watykańskiego II można mówić w teologii o swoistym „zwrocie antropologicznym”¹, co prowadzi do teologicznie pogłębiętego zainteresowania się indywidualną osobą²

¹ Zob. m.in.: Raffelt – Rahner, „Anthropologie und Theologie”; Xavier, „Theological Anthropology”; Choromański, „Osoba ludzka”; Pokrywka, „Zwrot antropologiczny”; Bosschaert, *The Anthropological Turn*.

² Zob. m.in.: Kaupp, „Biografieforchung”; Feifel, „Das religionspädagogische Interesse”; Luther, *Religion und Alltag*; Engelhardt, „Das Verhältnis”.

i postrzegania człowieka jako „drogi Kościoła”³. Fakt stworzenia człowieka na obraz i podobieństwo samego Boga (Rdz 1,26–27) w żadnym wypadku nie pozwala uznać ludzkiego życia za bezwartościowe lub bezsensowne, lecz wskazuje na jego wyjątkowość, która zawsze wyraża się w osobistej biografii danej osoby⁴.

W tym sensie – z jednej strony – zajmowanie się ludzkimi życiorysami w badaniach teologicznych ma wielowiekową tradycję, o czym świadczą chociażby liczne autobiografie i hagiografie chrześcijańskie⁵. Z drugiej zaś, nie można pominąć faktu, że związek między codziennością życia i wiarą danej osoby a szeroko rozumianą wiedzą i teorią teologiczną w dalszym ciągu pozostaje sporadycznie poddawany refleksji, ale też interpretowany teologicznie⁶.

Biografia (gr. *bios* – życie i *graphō* – pisać)⁷ w sensie ogólnym to nic innego jak „opis życia i działalności jakiejś osoby”⁸, a także – mówiąc inaczej – jest w pełni skonwencjonowaną formą, która wyraża nabyte w ciągu życia doświadczenia (np. doświadczenia rodzinne i społeczne, wydarzenia przełomowe i kryzysy, wpływy i znaczenie płci, wykształcenie itd.)⁹. Co więcej, w odniesieniu do religii należy pamiętać, że biografia konkretnej osoby, a dokładanie rzecz ujmując, konkretnego chrześcijanina, porusza się najczęściej między spektrum religijnej kontestacji i pewności. Z tego względu nie jest tu rozumiana jako bezwzględny „dowód” wiary, ale stanowi niejako jej „wymiar testowy”¹⁰. Naszej uwadze w tym kontekście nie może również umknąć fakt, że „najważniejsze osiągnięcia w historii teologii i Kościoła wywodzą się zazwyczaj z naukowo «nieczystej» teologii, w której biografia, fantazja, nagromadzone doświadczenie, wyznania, wizje i przykazania są nierozzerwalnie wplecione

³ RH, 14.

⁴ Por. Luther, *Religion und Alltag*, 43; Waibl, „Subjektwerdung”, 29.

⁵ Por. Kaupp, „Biografieforschung”, 1; zob. także: Sparr, *Wer schreibt meine Lebensgeschichte?*

⁶ Waibl, „Subjektwerdung”, 30; Klein, *Theologie und empirische Biographieforschung*, 68.

⁷ Por. Kowolik, „Badania pedagogiczne”, 116.

⁸ Kowolik, „Badania pedagogiczne”, 116.

⁹ Kowolik, „Badania pedagogiczne”, 116.

¹⁰ Por. Luther, *Religion und Alltag*, 42; Waibl, „Subjektwerdung”, 29.

w «system»¹¹. Takie podejście poznawczo-naukowe zarysowuje również problem badawczy prezentowanej refleksji, która zawiera się w tytułowym pytaniu: czy i w jakim stopniu teologia może być pisana przez biografię poszczególnych osób?

W świetle powyższego niniejszy artykuł posiada niejako potrójny cel. Po pierwsze, chodzi tu o ukazanie znaczenia badań biograficznych w teologii (praktycznej¹²) i prezentację zarysu ich metodologii. Po drugie, istotne jest – w nawiązaniu do wstępnych rozważań – nakreślenie możliwych obszarów badawczych, w których badania biograficzne odgrywają centralną rolę. Po trzecie, warto ostatecznie wskazać na pewne trudności i perspektywy płynące z zastosowania tej metody badawczej dla teologii (praktycznej).

1. Znaczenie badań biograficznych w teologii (praktycznej)

Badania biograficzne – cieszące się na gruncie nauk społecznych w polskim¹³ i międzynarodowym¹⁴ kontekście dużą popularnością – odzwierciedlają współczesne społeczeństwo i kulturę, która coraz częściej wysuwa na pierwszy plan temat „historii życia” konkretnej osoby¹⁵. Jeśli chodzi natomiast o teologię czy, ściślej rzeczy ujmując, o teologię praktyczną, należy stwierdzić, że badania biograficzne w ramach tej nauki znajdują się ciągle w początkowej fazie rozwoju¹⁶

¹¹ Metz, „Karl Rahner – ein theologisches Leben”, 331.

¹² Teologia praktyczna to zakres dyscyplin teologicznych, który obejmuje „teologię pastoralną, liturgikę i teologię liturgii, homiletykę, katechetykę i teologię katechezy, a także pedagogikę chrześcijańską [...]”. Jest ona „z natury swoich zainteresowań zmuszona [...] odwoływać się do metod nauk społecznych, zwłaszcza w zakresie poznania i interpretacji danych empirycznych dotyczących życia i rozwoju indywidualnego i społecznego”; Węclawski, „Metodologia teologii”, 22–23.

¹³ Zob. m.in.: Kaźmierska, „Badania biograficzne”; Kaźmierska, „Badania biograficzne – metoda”; Szulakiewicz, *Badania biograficzne*; Piorunek, *Badania biograficzne*; Skrzyniarz – Dziaczkowska – Opozda, *Przedmiot*.

¹⁴ Zob. m.in.: Fuchs-Heinritz, *Biographische Forschung*; Merrill, West, *Using biographical methods*; Fuchs, *Bildung und Biographie*; O’Neill, Roberts, Sparkes, *Advances*; Miller – Humphrey, *Biographical Research*.

¹⁵ Por. Drechsel, *Lebensgeschichte*, 9.

¹⁶ Warto zauważyć, że posługując się wyszukiwarką Google Scholar (stan na dzień 29.01.2022) nie można znaleźć żadnych tekstów naukowych z zakresu teologii

i nie przypisuje się im (jak dotychczas?) wysokiego priorytetu ani jakiejś wyraźnie określonej systematyki badawczej¹⁷.

O zasadności zastosowania badań biograficznych w teologii (praktycznej) świadczy przede wszystkim uznanie człowieka za „drogę” Kościoła i teologii¹⁸, od czasu wspomnianego już „zwrotu antropologicznego”¹⁹, który wyraźnie naznaczył nauczanie Soboru Watykańskiego II²⁰. Takie spojrzenie na osobę ludzką w ramach nauk teologicznych nie jest niczym nowym, ponieważ narracja biograficzna jest jednym z pierwotnych gatunków piśmiennictwa biblijnego²¹. To właśnie konkretne osoby i ich często zawiłe ludzkie historie stanowią serce Pisma Świętego i szczyt objawienia. W Starym i Nowym Testamencie Bóg objawia się poprzez liczne postacie historyczne w dziejach ludu wybranego i ostatecznie – w niezwykle sposób – w historii Słowa Wcielonego, a więc Jezusa z Nazaretu²². Także (auto-)biografie ważnych osobistości lub legendy o świętych (takich jak np. Augustyn z Hippony, Franciszek z Asyżu, Katarzyna ze Sieny, Ignacy Loyola, Teresa z Lisieux) są obecne w teologii, a szczególnie w szeroko rozumianej teologii duchowości chrześcijańskiej, i mają wyraźny wpływ na kształtowanie się refleksji teologicznej²³.

(praktycznej) w języku polskim dotyczących badań bibliograficznych. Nieliczne wyjątki w tym zakresie stanowią m.in. następujące anglo- i niemieckojęzyczne publikacje: Alheit, „Religion, Kirche und Lebenslauf”; Luther, *Religion und Alltag*; Klein, *Theologie*; Schweitzer, „Lebensgeschichte”; Schweitzer, *Lebensgeschichte und Religion*; Kuld, „Lebensgeschichte(n)”; Engelhardt, „Das Verhältnis”; Kaupp, „Der (empirisch-)biographische Blick”; Kaupp, *Junge Frauen*; Reese-Schnitker, „Biografie als grundlegende Kategorie”; Schröder, „Religiöse Bildung”; Ganzevoort – Heyen, *Weal and Woe*; McClendon, *Biography as Theology*; Kircher, *Biographisches Lernen*; Ziebertz, „Biographisches Lernen”; Schneider, *Theologie als Biographie*.

¹⁷ Por. Polley, „Welche Bedeutung”, 3.

¹⁸ Por. RH, 14.

¹⁹ Zob. m.in.: Raffelt – Rahner, „Anthropologie und Theologie”; Xavier, „Theological Anthropology”; Choromański, „Osoba ludzka”; Pokrywka, „Zwrot antropologiczny”; Bosschaert, *The Anthropological Turn*.

²⁰ Por. Karl, „Biografieforschung”, 292.

²¹ Zob. m.in.: Urban, *Die Bibel*.

²² Por. Karl, „Biografieforschung”, 292.

²³ Por. Karl, „Biografieforschung”, 292.

Co więcej, również teologia wyzwolenia i teologia kontekstualna, kładące szczególny nacisk na identyfikowanie się z konkretnymi ludźmi, szczególnie z ubogimi, imigrantami czy wykluczonymi²⁴, zwracają uwagę na fakt, że różne kultury wypracowały wielorakie obrazy osoby Jezusa Chrystusa jako ich uzdrowiciela, wyzwoliciela i zbawiciela. W tym sensie żadna kultura, starając się mówić i pisać o Jezusie z Nazaretu, nie stworzyła jakiegś „nowej ewangelii”, odkryła natomiast w znanych Ewangeliach aspekty, których inni nie dostrzegali²⁵.

Jeśli historię życia samego Jezusa czy też postaci biblijnych lub świętych, można uznać za biografie o wzorcowym charakterze, to refleksja nad nimi może być punktem wyjścia do rozpoznania własnego życiorysu lub biografii każdego innego człowieka. Takie stwierdzenie prowadzi również do wniosku, że w drodze życia człowieka dokonuje się aktualizacja chrześcijańskiej drogi zbawienia²⁶. Czymś koniecznym staje się zatem docenienie indywidualnego życia, gdyż człowiek jest w rzeczywistości nie tylko „drogą” samego Kościoła, ale także „drogą” teologii²⁷. Jak podkreślał papież Jan Paweł II: „człowiek w całej prawdzie swego istnienia i bycia osobowego i zarazem «wspólnotowego», i zarazem «społecznego» [...] jest pierwszą drogą, po której winien kroczyć Kościół w wypełnianiu swojego posłannictwa, jest pierwszą i podstawową drogą Kościoła, drogą wyznaczoną przez samego Chrystusa, drogą, która nieodmiennie prowadzi przez Tajemnice Wcielenia i Odkupienia”²⁸.

Nie można pominąć także tego, że indywidualna biografia i ściśle związane z nią całe życie religijno-duchowe konkretnej osoby stanowi *locus theologicus*²⁹. O ile teologia i duchowość chrześcijańska wyrastają z doświadczenia Paschy i Pięćdziesiątnicy³⁰, to indywi-

²⁴ Por. Karl, „Biografieforschung”, 293.

²⁵ Por. Elizondo, *A God of incredible surprises*, 5.

²⁶ Por. Karl, „Biografieforschung”, 293.

²⁷ Por. Karl, „Biografieforschung”, 293.

²⁸ *RH*, 14.

²⁹ Szczegółowe informacje na temat koncepcji „loci theologici” i jej znaczenie dla teologii można znaleźć m.in. w następujących publikacjach: Bartnik, „Znaczenie koncepcji”; Körner, *Orte des Glaubens*.

³⁰ Por. Peng-Keller, „Spirituelle Erfahrung”, 288.

dualne życie wiary, doświadczenia duchowe oraz osobiste spotkanie ze zmartwychwstałym Panem i działającym w świecie Duchem Świętym zawsze będzie poprzedzać wszelką refleksję teologiczną³¹. Chodzi tu więc o *sensus fidei* ludzi wierzących, będący formą poznania osobowego, owocem Ducha Świętego, łaski i wiary. Należy pamiętać, że w stosunku do rzeczy Boskich człowiek posiada pewną wrażliwość, która pozwala mu nie tylko odkryć, ale także lepiej rozumieć prawdy wiary³². Pojmowanie ludzkiej biografii jako *locus theologicus* zakłada zatem spotkanie z indywidualnymi osobami, które mogą dawać świadectwo autentycznej wiary i w ten sposób wnieść znaczący wkład w jej nauczanie oraz dalszy przekaz³³. Co więcej, biografia człowieka i jego indywidualne doświadczenie duchowe jest najbardziej oryginalnym i niepowtarzalnym ze wszystkich *loci theologici*³⁴, a także „jednym z «miejsc teologicznych» w których Pan pozwala nam poznać niektóre z Jego oczekiwań i wyzwania dla budowania jutra”³⁵.

W żadnym wypadku nie można postrzegać badań biograficznych w teologii (praktycznej) jako bezkrytycznej recepcji metod badawczych innych nauk³⁶. Z tego względu poniżej zarysowano cztery główne argumenty stanowiące niejako próbę ugruntowania w teologii (praktycznej) związku między biografią a religią i przypisujące istotną wagę badaniom biograficznym³⁷:

1. *Argument teologiczny*: refleksja nad indywidualną biografią konkretnego człowieka posiada głębokie teologiczne uzasadnienie, ponieważ życie każdej osoby, wraz z całym bagażem jej różnorodnych doświadczeń (także w sensie duchowym), rozpięte jest między dwoma najważniejszymi źródłami wiedzy człowieka: pomiędzy *fides quaerens intellectum* i *intellectus quaerens fidem*³⁸. Badania biograficzne motywowane są także zarówno

³¹ Por. Peng-Keller, „Spirituelle Erfahrung” 289–290

³² Por. Siwecki, „Sensus fidei”, 86.

³³ Por. Bachmann, „Junge Menschen”, 54–55.

³⁴ Por. Peng-Keller, „Spirituelle Erfahrung”, 289–290.

³⁵ XV Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, „Młodzi”, 64.

³⁶ Zob. m.in.: Greiner, „Wie sollen wir”.

³⁷ Por. Kaupp, „Biografieforschung”, 8–9; Luther, *Religion und Alltag*, 38–44.

³⁸ Por. Gardocki, „Wybrane zagadnienia”, 54.

antropocentrycznie i teocentrycznie, jak i chrystocentrycznie. Antropocentrycznie i teocentrycznie – ponieważ pozwalają interpretować życie ludzkie w odniesieniu do Boga, będącego źródłem i początkiem każdej istoty ludzkiej (Rdz 1,26–27). Chrystocentrycznie – gdyż wyjaśnia sens ludzkiej biografii z perspektywy wcielenia Syna Bożego i tajemnicy odkupienia człowieka (1 J 4,9–10; J 3,16)³⁹.

2. *Argument pastoralno-socjologiczny*: procesy indywidualizacji, zachodzące w społeczeństwach, nie pozostają bez konsekwencji dla form wyrażania religii, które przybierają indywidualny, selektywny charakter i tym samym ulegają zjawisku pluralizacji⁴⁰. W tym sensie wiarę w życiu konkretnej osoby należy postrzegać jako „fenomen dynamiczny”⁴¹, który u różnych ludzi posiada wieloraką jakość i zawartość treściową⁴². W tym kontekście badania biograficzne pomagają w lepszym zrozumieniu złożonej rzeczywistości wiary oraz procesów jej ewolucji w życiu konkretnego człowieka, które – obok samej tradycji i wychowania – wskazują przede wszystkim na osobiste, a tym samym autentyczne, poszukiwania i wybory m.in. o charakterze religijno-duchowym⁴³.
3. *Argument religijno-pedagogiczny*: religijność i duchowość poszczególnych ludzi posiadają inną, zupełnie indywidualną historię i ulegają zmianom w ciągu życia, szczególnie w obliczu kryzysów i wstrząsów. Badania biograficzne w obrębie poszczególnych faz religijności i duchowości umożliwią zatem wgląd w procesy zmian, które w nich zaszły bądź też w dalszym ciągu zachodzą⁴⁴. Chodzi tu również o możliwość lepszego poznania sieci komplementarnych form uczenia się religijnego (formalnego, pozaformalnego i nieformalnego), jak i źródeł religijnej motywacji i refleksyjności, rozwijających się synergicznie przez całe

³⁹ Por. Gardocki, „Wybrane zagadnienia”, 67.

⁴⁰ Por. Kaupp, „Biografieforschung”, 8–9; Luther, *Religion und Alltag*, 38–44.

⁴¹ Potocki, „Problem polskiej wiary”, 35.

⁴² Por. „Problem polskiej wiary”, 36.

⁴³ Por. „Problem polskiej wiary”, 54.

⁴⁴ Por. Kaupp, „Biografieforschung”, 8–9; Luther, *Religion und Alltag*, 38–44.

życie człowieka, a także ich wpływ na życie religijno-duchowe jednostki⁴⁵.

4. *Argument istoty naukowo-poznawczej*: badania biograficzne z perspektywy teologii (praktycznej) są o tyle istotne, że eksploracje pedagogiczne, psychologiczne i socjologiczne sporadycznie dotyczą wyłącznie zagadnień teologiczno-religijnych⁴⁶. W tym względzie priorytetowy charakter posiada zgłębienie tajemnicy relacji człowieka z Bogiem po to, aby teologia nie pozostawała „oddalona od realnego życia ludu chrześcijańskiego”⁴⁷, a także aby była „przygotowana, by odpowiadać na wyzwania nowoczesności”⁴⁸.

Należy przy tym pamiętać, że głównym przedmiotem zainteresowania badań biograficznych jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób można uformować teologiczną teorię naukową ze społeczno-religijnej rzeczywistości indywidualnie przeżytego życia⁴⁹. Każdy człowiek – jak już wspomniano – postrzega zazwyczaj swoje życie rozgrywające się między narodzinami a śmiercią jako sekwencję złożonych i wzajemnie na siebie oddziałujących okresów i wymiarów, np.: relacje społeczne, rodzina, związek, praca, szkoła, wspólnota religijna itd. Dopiero wszystkie elementy razem tworzą biografię danej osoby⁵⁰. Wychodząc z tego założenia, badania biograficzne próbują zrekonstruować, w jaki sposób badani sami doświadczają przebiegu swojego życia i jaki wpływ posiadała (lub dalej posiada) na nie religia. Głównym celem takiej analizy jest zatem poznanie subiektywnych interpretacji i percepcji badanej osoby, a nie zewnętrzna perspektywa badacza operującego określonymi założeniami⁵¹.

⁴⁵ Por. Solarczyk-Szwec, „Uczenie się”, 93–96.

⁴⁶ Por. Kaupp, „Biografieforschung”, 9

⁴⁷ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Teologia dzisiaj*, 68.

⁴⁸ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Teologia dzisiaj*, 68.

⁴⁹ Por. Waibl, „Subjektwerdung”, 24.

⁵⁰ Por. Waibl, „Subjektwerdung”, 24.

⁵¹ Por. Kleemann – Krähnke – Matuschek, *Interpretative Sozialforschung*, 68.

2. Zarys metodologii badań biograficznych

Jeśli chodzi o stronę metodologiczną, trzeba mieć na uwadze, że w badaniach biograficznych, w ramach teologii (praktycznej)⁵², szczególne znaczenie mają przede wszystkim dwie⁵³ podstawowe metody⁵⁴:

a. Analiza wywiadów narracyjnych

Wywiad narracyjny pozwala respondentom w swobodny sposób opowiadać o blaskach i cieniach historii ich życia, a także np. o osobistej i zarazem intymnej relacji z Bogiem czy też o różnych doświadczeniach religijni-duchowych, które zapisały się w ich pamięci⁵⁵. Istotne jest, aby w ramach tej metody badawczej przestrzegać dwóch podstawowych zasad: zasady komunikacji i zasady otwartości⁵⁶. Zasada komunikacji wskazuje na sposób prowadzenia rozmowy z badanym tak, aby tylko w niewielkim stopniu naruszał reguły komunikacyjne badanego, np. zachowanie odpowiedniego dystansu fizycznego, właściwy ton głosu i mowa ciała⁵⁷. Natomiast zasada otwartości określa sam proces badania, w którym badacz nie powinien strukturyzować badania za pomocą szczegółowych hipotez zakorzenionych w przesłankach teoretycznych, lecz w trakcie gromadzenia danych poprzez tzw. hierarchię istotności winien dążyć do uszczegółowiania przedmiotu badań i problemów badawczych⁵⁸.

Zdaniem F. Schütze szczególnie istotne są w tym zakresie opowiadania improwizowane (niem. *Stegreiferzählungen*), które w ramach komunikacji twarzą w twarz zakładają spontaniczną i nieprzygotowaną narrację oraz nie wymagają specjalnej wiedzy ze strony

⁵² Por. Polley, „Welche Bedeutung”, 10.

⁵³ Pośród innych metod należy wymienić m.in.: obiektywną hermeneutykę, analizę historii zdarzeń (*event history analysis*), analizę sekwencji; zob. m.in.: Jonda – Sackmann, „Koherencja badań”.

⁵⁴ Informacje dotyczące wyjaśnienia procedur stosowanych do ustalenia zasadności określonej metody można znaleźć m.in. w następujących publikacjach: Muszyński, „Etapy ewaluacji”; Steinke, „Gütekriterien”; Yadav, „Criteria”.

⁵⁵ Por. Kaupp, „Biografieforschung”, 6.

⁵⁶ Por. Rokuszewska-Pawełek, „Wywiad narracyjny”, 18.

⁵⁷ Por. Rokuszewska-Pawełek, „Wywiad narracyjny”, 18.

⁵⁸ Por. Rokuszewska-Pawełek, „Wywiad narracyjny”, 18.

badanych⁵⁹. Ważne jest jednak, aby badany był osobiście zaangażowany w opowiadaną historię, ta zaś sama w sobie musi być ograniczona tematycznie (np. poprzez jasno sformułowane pytania: Jak żyje Pan/Pani swoją wiarą? Co jest dla Pana/Pani ważne w wierze, a co nie?⁶⁰). Owa historia musi być formułowana bez zwłoki, werbalnie i spontanicznie⁶¹. Należy także pamiętać, że badacz nie otrzymuje jasnych odpowiedzi na konkretne pytania, lecz pozwala na to, aby w historii życia konkretnej osoby ujawniły się myśli przynależące do jej biografii. Respondent nie formułuje doktryn, ale opowiada o tym, co pamięta, tj. m.in. o indywidualnych okolicznościach, doświadczeniach, wydarzeniach, relacji z Bogiem i innymi ludźmi, a tym samym pokazuje nie tylko jakiś określony rezultat, ale także sposób, w jaki się on kształtował⁶².

b. Retrospektywny bilans życia

Retrospektywny bilans życia jest metodą badawczą zakładającą całościową i wieloaspektową ocenę życia dokonywaną przez konkretną osobę⁶³. Oceny zapamiętanych wydarzeń życiowych z perspektywy chrześcijańskiej można dokonać w ramach trojkiego forum: samego siebie, wspólnoty i Boga⁶⁴. Istotnymi czynnikami wpływającymi na jakość takiego procesu są m.in.: cechy osobowości, aktualna sytuacja życiowa, dojrzałość społeczna i emocjonalna⁶⁵. Poza tym „ważną rolę w tym względzie odgrywa religijność, która ułatwia dojrzałą konfrontację z własną przemijalnością oraz dostrzeżenie nowych źródeł sensowności życia”⁶⁶.

Zgodnie z przesłankami psychologii narrator powinien starać się przedstawić własną biografię w ujęciu „holistycznym” i wypełnić w ten sposób luki narracyjne. Wynikiem analizy nie jest to, co

⁵⁹ Por. Schütze, „Biographieforschung”, 285–288.

⁶⁰ Por. Waibl, „Subjektwerdung”, 32.

⁶¹ Por. Waibl, „Subjektwerdung”, 36.

⁶² Por. Waibl, „Subjektwerdung”, 31.

⁶³ Por. Brudek – Korulczyk – Ciula, „Uwarunkowania”, 92; zob. także: Izdebski – Polak, „Bilans życia”; Oleś, *Psychologia człowieka*.

⁶⁴ Por. Berlein, *Lebensbilanz*, 54.

⁶⁵ Por. Ogińska-Bulik – Zadworna-Cieślak, „Bilans życiowy”, 29.

⁶⁶ Brudek – Korulczyk – Ciula, „Uwarunkowania”, 92.

zostało obiektywnie przeżyte, ale to, co zostało zapamiętane przez daną osobę. Nawet jeśli wspomnienia i fakty historyczne pozostają czasem zniekształcone, to zgodnie z zasadą całościowej figury biograficznej można założyć, że zachodzą pomiędzy nimi określone związki możliwe do udowodnienia w ramach analizy językowej⁶⁷.

Metoda retrospektywnego bilansu życia jest szczególnie pomocna w ramach analiz dotyczących m.in. następujących zagadnień: wiara dziecka jako kontinuum w historii życia, doświadczenie pomocy Boga w określonych sytuacjach życiowych (np. zranienia, choroby i utraty bliskich), przeżycie osobistego nawrócenia i odbudowa relacji z Bogiem w sytuacjach kryzysowych, troska o przyszłość wiary i Kościoła, Sąd Ostateczny i nadzieja na życie po śmierci itd.⁶⁸

Niezależnie od zastosowanej metody badawczej ważne jest rozróżnienie między doborem respondentów a metodologią badania i interpretacją samych wyników. Intencja badacza będzie zakładała zatem nie tylko odpowiedni dobór narzędzi, ale wywrze także wpływ na jego wynik⁶⁹. Nie do przecenienia jest także współdziałanie metodologiczne z naukami społecznymi w ramach tzw. metody pastoralnej opierającej się na potrójnym schemacie: „widzieć (rozpoznać sytuacje i zjawiska) – osądzać (w świetle wiary) – działać (lub raczej tworzyć reguły postępowania)”⁷⁰.

Należy także podkreślić, że czymś zgoła odmiennym jest rozróżnienie między całościową biografią badanego a sytuacjami biograficznymi opisywanymi indywidualnie. Nie ma czegoś takiego jak „jedna” historia życia, gdyż mnogość ludzkich biografii jest prawie nieskończona i zależna od różnych czynników osobistych, społecznych, religijnych, kulturowych itd.⁷¹

⁶⁷ Por. Kaupp, „Biografieforschung”, 7.

⁶⁸ Por. Lamprecht, „Die Bedeutung”, 82–83.

⁶⁹ Zob. Polley, „Welche Bedeutung”, 10.

⁷⁰ Węclawski, „Metodologia teologii”, 23.

⁷¹ Zob. Polley, „Welche Bedeutung”, 10.

3. Zastosowanie badań biograficznych w teologii (praktycznej): obszary badawcze

Zarysowane wyżej znaczenie i podstawy metodologii badań biograficznych w teologii (praktycznej) zakładają, że w perspektywie życia ludzkiego wiara chrześcijańska podlega złożonej dynamice licznych przemian, a więc przyjmuje życiowo-historyczny kształt o wyraźniej zaznaczonej orientacji zewnętrznej (np. relacje w ramach wspólnoty religijnej) i wewnętrznej (np. podejmowanie życiowych decyzji w oparciu o Boże przykazania)⁷². Historia życia konkretnej osoby jest więc nie tylko centralnym miejscem uczenia się wiary⁷³, ale także kreowania się indywidualnej, osobistej i zrazem naukowo „nieczyste” teologii⁷⁴.

Biografia konkretnej osoby staje się wobec tego punktem wyjścia dla dociekań teologicznych i pozwala na wyróżnienie kilku egzemplarycznych obszarów badawczych, w których perspektywa biograficzna posiada podstawowe znaczenie⁷⁵. Należą do nich m.in.:

- a. *Badania biograficzne dotyczące procesów indywidualnego rozwoju religijnego w dłuższej perspektywie czasu*: W literaturze teologicznej – jak słusznie zauważa A. Kaupp⁷⁶ – w dłuższej perspektywie czasowej można zaobserwować lukę, dotyczącą badań empiryczno-biograficznych u indywidualnych osób z zakresu procesów rozwoju religijnego⁷⁷. Należy pamiętać, że „religia jest [...] osobową, realną, konkretną i dynamiczną relacją między człowiekiem a Transcendencją”⁷⁸. Owa relacja zakłada, że tylko niektóre spośród zachodzących zmian w życiu będą

⁷² Por. Reese-Schnitker, „Biografie als grundlegende Kategorie”, 94.

⁷³ Por. Reese-Schnitker, „Biografie als grundlegende Kategorie”, 94.

⁷⁴ Por. Metz, „Karl Rahner – ein theologisches Leben”, 331.

⁷⁵ Por. Kaupp, „Biografieforschung”, 9–10; Reese-Schnitker, „Biografie als grundlegende Kategorie”, 95–96.

⁷⁶ Por. Kaupp, „Biografieforschung”, 9.

⁷⁷ Pewien wyjątek stanowią studia A.K. Szagun, która przeprowadziła długoterminowe badanie rozumienia Boga i relacji z Bogiem wśród dzieci dorastających w dużej mierze w bezwyznaniowym kontekście; zob. Szagun, *Dem Sprachlosen Sprache verleihen*.

⁷⁸ Tokarski, „Dojrzałość religijna”.

miały decydujące znaczenie dla biegu życia religijnego⁷⁹. Z perspektywy teologii (praktycznej) szczególnie istotny jest w tym kontekście fakt, że całe życie człowieka wierzącego przebiega w polu znaczeń religijnych. Oznacza to, że istotny wpływ na długodystansowy rozwój religijny człowieka będą miały wskaźniki religijno-duchowe, takie jak m.in. modlitwa, intensywność i sposoby jej przeżywania itd. Nie można pominąć także przejawów partycypacji w życiu wspólnoty religijnej, jej zasad i klucza interpretacji znaczeniowej znaków, symboli i języka religijnego oraz liturgii czy Biblii⁸⁰.

- b. *Badania biograficzne nad subiektywnym zawłaszczaniem religii i jej konfrontacji z społecznymi formami*: Chodzi tu przede wszystkim o eksplorację naukową w zakresie procesu „biografizacji” religii, a więc o analizę historii życia religijnego konkretnej osoby oraz sposób, w jaki podmiot zawłaszcza religię i jak radzi sobie z jej społeczną rzeczywistością. Biografie dostarczają nie tylko informacji o tym, na ile język religijny i tradycje są zawłaszczone i powiązane z wiedzą posiadaną przez człowieka, lecz także dowodów biograficznych dających obraz zjawiska instytucjonalizacji religii i powiązanych z tym procesów zmian w określonym społeczeństwie⁸¹.
- c. *Badania biograficzne skoncentrowane na konstruowaniu ról płciowych*: Płeć ma ogromne znaczenie dla religii i duchowości chrześcijańskiej, jednak jest to zagadnienie rzadko poddawane pogłębionej refleksji teologicznej⁸². Należy zatem pamiętać, że strukturyzacja żeńskich i męskich biografii posiada znaczące różnice. Nie sposób pominąć faktu, że kształtowanie/konstruowanie się ról płciowych (*doing gender*) u badanych w odniesieniu do religii ma przełożenie na ich życie religijne, sposób myślenia i postępowania⁸³. Badania biograficzne umożliwią ponadto eksplorację naukową w odniesieniu do religijnych tradycji (obecnych

⁷⁹ Por. Wałęsa, „Psychologiczna analiza”, 111.

⁸⁰ Por. Wałęsa, „Psychologiczna analiza”, 112, 114.

⁸¹ Por. Kaupp, „Biografieforschung”, 9; Kaupp, „Der (empirisch-)biographische Blick”, 186–187.

⁸² Zob. Sękałski, „Płeć”.

⁸³ Por. Kaupp, „Der (empirisch-)biographische Blick”, 188.

- w rodzinie lub społeczeństwie), których rozwój może być warunkowany i dynamizowany przez czynniki związane z płcią⁸⁴.
- d. *Badania biograficzne dotyczące procesów religijnego uczenia się*: Elementy biograficzne należy uznać za strukturalne pryncypium edukacji religijnej⁸⁵, ponieważ uczenie się to proces, który u różnych osób przebiega w odmienny sposób i jest ściśle skorelowany z ich indywidualnymi biografiami⁸⁶. Metoda biograficzna pozwala w tym sensie na projektowanie procesów uczenia się w oparciu o przesłanki, wynikające z pracy nad biografią życiową i religijną uczniów. Chodzi tu przede wszystkim o próbę zrozumienia „biograficznej architektury życia”⁸⁷ dzieci i młodzieży w celu odnalezienia w toku edukacji religijnej nowych sposobów przybliżenia młodych ludzi do Boga⁸⁸. Takie podejście staje się szczególnie istotne w świetle aktualnych zmian zachodzących w podejściu do religii młodych pokoleń Polaków⁸⁹, ponieważ dzisiejsza młodzież w Polsce – podobnie jak ich rówieśnicy w krajach Europy Zachodniej – przypisuje religii i tradycjom religijnym coraz mniejsze, a czasami wręcz żadne, znaczenie⁹⁰.
- e. *Badania biograficzne zorientowane na procesy religijnego radzenia sobie z nieprzewidywanymi okolicznościami i/lub w sytuacjach kryzysowych*: W ramach badań biograficznych istotne wydaje się być pytanie o sposoby radzenia sobie z nieprzewidywanymi okolicznościami oraz o możliwości przezwyciężania kryzysów (przede wszystkim tych związanych z wiarą). Zdobyte przesłanki mogą stanowić punkt wyjścia do zorganizowania pomocy tym, którzy przeżywają rozmaite trudności w wierze i codziennym życiu. Poza tym otwierają drogę do umocnienia

⁸⁴ Por. Kaupp, „Biografieforchung”, 9.

⁸⁵ Zob. Werner, „Die biographisch-lebensweltliche Perspektive”.

⁸⁶ Por. Reese-Schnitker, „Biografie als grundlegende Kategorie”, 95.

⁸⁷ Englert, „Aus Biographien lernen?”, 239.

⁸⁸ Por. Reese-Schnitker, „Biografie als grundlegende Kategorie”, 95.

⁸⁹ Zob. m.in.: Głowacki, „Religijność młodzieży”; Milerski, „Konfession-slosigkeit als Herausforderung”; Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, *Annuario*.

⁹⁰ Por. Reese-Schnitker, „Biografie als grundlegende Kategorie”, 97.

rozumienia religijności jako istotnego zasobu w życiu jednostki⁹¹, np. w powiązaniu z psychologicznymi badaniami nad *copingiem* religijnym⁹².

- f. *Badania biograficzne zgłębiające zagadnienie habitusu zawodowego pracowników kościelnych*: Religia, duchowość i religijność posiadają w przypadku wielu ludzi wpływ na wybór zawodu i proces przygotowania się do jego wykonywania⁹³. Jest to szczególnie widoczne w odniesieniu do profesji „kościelnych” (np. ksiądz, siostra lub brat zakonny, nauczyciel religii), które w rozumieniu chrześcijańskim bezpośrednio wiążą się z zagadnieniem powołania⁹⁴. Badania biograficzne mogą dostarczyć więc informacji na temat intymnej relacji z Bogiem, obrazu Boga, Kościoła i samego siebie przez tych, którzy wykonują zawody „kościelne”. Mogą także pomóc w zrozumieniu strategii leżących u podłoża wyboru zawodu i działania osób pracujących na rzecz Kościoła, a także ujawnić nieznanie wcześniej powiązania między wydarzeniami społecznymi i kościelnymi a doświadczeniami biograficznymi, które miały szczególnie wpływ na życie zawodowe danego człowieka⁹⁵.

4. Trudności w ramach badań biograficznych i perspektywy dla teologii (praktycznej)

Badacze, jeśli chcą efektywnej zaangażować się w zapomniany związek między historią życia człowieka a religią, muszą być świadomi podstawowych trudności, związanych z taką metodą pracy naukowej, powinni także znać perspektyw, płynące z niej dla teologii (praktycznej).

⁹¹ Por. Kaupp, „Der (empirisch-)biographische Blick”, 188

⁹² Zob. m.in.: Pargament, *The psychology of religion*; Pietkiewicz, „Strategie copingu”; Torralb – Oviedo – Canteras, „Religious coping”.

⁹³ Zob. m.in.: Surzykiewicz, „Duchowość i religijność”; Duffy, „Spirituality”; Hill – Dik, *Psychology of religion*; Pio – Kilpatrick – Pratt, „Religion”.

⁹⁴ Zob. m.in.: Baniak, „Powołanie”; Szewczyk, „Osobowość”; Mendyk, „Katecheta”.

⁹⁵ Por. Kaupp, „Der (empirisch-)biographische Blick”, 188; Kaupp, *Biografie-forschung*, 9.

4.1. Trudności w ramach badań biograficznych

Identyfikując możliwe trudności, należy wyeksponować przede wszystkim te, które dotyczą osoby samego badacza. Teolog korzystający z metod nauk społecznych (np. pedagogiki, psychologii, socjologii) nie może traktować ich „po macoszemu” czy też w jakimś ograniczonym lub minimalnym zakresie. Nie można też sobie pozwolić na niekompetentne czy dyletanckie stosowanie metodologii wspomnianych nauk. Należy wykazać się świadomością metodologiczną i otwartością na pracę zespołową z socjologami lub psychologami itd. (również w zakresie interpretacji zgromadzonych danych) przy jednoczesnym zachowaniu tożsamości badań teologicznych⁹⁶.

Kolejna trudność związana jest poniekąd z klasycznym zarzutem – wysuwany wobec technik badań biograficznych – dotyczącym subiektywności narracji, a więc poleganiu „na jednostkowych relacjach i emocjach, które mogą ukazywać dane zdarzenia ze skrajnie subiektywnej perspektywy”⁹⁷. W ramach badań jakościowych zostały wypracowane różne sposoby i techniki weryfikacji autentyczności narracji, jednak pomimo tego mogą wydawać się one w jakimś stopniu niepełne bądź niewystarczające. Dlatego też przekonanie o rzetelności zebranych danych zakłada *implicite* potrzebę i konieczność wiary w autentyczność narracji przekazywanych przez respondentów⁹⁸.

Następna trudność dotyczy stworzenia atmosfery zaufania i szczerości pomiędzy badaczem a respondentem, ponieważ to od niej, w największym stopniu, zależy autentyczność prezentowanych opinii i emocji. Trzeba mieć też na uwadze to, że próba skłonienia badanych do długich narracji biograficznych lub potencjalne wrażenie „przepytывania” kogoś z jego własnego życia czy też z intymnej racji z Bogiem mogą być przyczyną dyskomfortu i blokady wewnętrznej. Z tego względu osoba prowadząca badanie musi wykazać się nie tylko badawczym profesjonalizmem, ale także wyraźną empatią,

⁹⁶ Węclawski, „Metodologia teologii”, 23–24.

⁹⁷ Kaczorowski, „Badania innych”, 77.

⁹⁸ Por. Kaczorowski, „Badania innych”, 61, 77.

co może stać się gwarantem swobodnej wypowiedzi bez odgórnych nacisków na konkretyzację⁹⁹.

Należy podkreślić fakt, że wyżej zarysowane trudności nie umniejszą w żaden sposób wartości badań biograficznych i potrzeby ich zastosowania w teologii (praktycznej), lecz w kontekście spotkania historii życia konkretnej osoby i religii wskazują na potrzebę rzetelnego podejścia do procesów konceptualizacji, eksplikacji, operacjonalizacji takich badań¹⁰⁰.

4.2. Perspektywy dla teologii (praktycznej)

Dla teologii (praktycznej) podstawową perspektywę płynącą z zastosowania badań biograficznych stanowi wypracowanie na ich podstawie nowych horyzontów interpretacji relacji zachodzącej między Bogiem a człowiekiem poprzez połączenie biografii Boga (szczególnie w osobie Jezusa Chrystusa) z życiorysami konkretnych ludzi z ich egzystencjalnym „tu” i „teraz”¹⁰¹. Chodzi zatem o przeniesienie prawd wiary do terażniejszości. Proces ten odbywa się prawie nieuchronnie w narracji, gdyż wierzenia religijne stają się powiązane z historią życia oraz z codziennością konkretnej osoby, które stają się horyzontem interpretacji wiary. Oznacza to, że (dogmatyczne) wierzenia tracą wówczas charakter odległej rzeczywistości kościelnej, religijnej, teologicznej i – ze względu na to, że są częścią osobistego doświadczenia – przenikają do rzeczywistości życia człowieka¹⁰².

Kolejna perspektywa – w obliczu oddalania się ludzi od Kościoła – związana jest ze wzmocnieniem związków zachodzących na poziomie treści teologicznych pomiędzy historią życia ludzi wierzących a samą religią¹⁰³. W tym sensie nie tylko sam Kościół, lecz także kultura i społeczeństwo muszą stanowić ramy dla religijno-hermeneutycznych zadań teologii (praktycznej). Co więcej, aby promować żywą religię, w koncepcji religii trzeba mocniej uwypuklić nastę-

⁹⁹ Por. Kaczorowski, „Badania innych”, 78–79.

¹⁰⁰ Por. Tutak, „W stronę socjologii pastoralnej”, 115.

¹⁰¹ Por. Polley, „Welche Bedeutung”, 22.

¹⁰² Por. Polley, „Welche Bedeutung”, 23.

¹⁰³ Por. Polley, „Welche Bedeutung”, 25.

pujące zagadnienia: zmienność, zmianę historyczną, a tym samym także subiektywizację, prywatyzację i indywidualizację, rozumiane jako elementy składowe przeżywanej religii¹⁰⁴. Badania biograficzne mogą zatem pomóc wygenerować praktyczne wskazówki, jak Kościół mógłby przekształcić społecznie „przeciwny wiatr” w siłę napędową do stania się nośnikiem sensu istnienia i zbawienia w życiu ludzi, pogubionych we fragmentaryczności i pluralizmie współczesnego świata¹⁰⁵. Trudno tu nie zgodzić się ze stwierdzeniem M. Polley, że Kościół i teologia zbyt głęboko pogrążyły się w dogmatyzacjach prawd i zjawisk, a nie poświęciły wystarczającej uwagi subiektywnemu doświadczeniu zwykłej osoby wierzącej¹⁰⁶.

Ostatecznie, chociaż religia chrześcijańska jest konstytutywnie związana z narracjami historyczno-biograficznymi, posiada również podstawową kompetencję do uznania biografii konkretnej osoby za miejsce uczenia się wiary¹⁰⁷ oraz – w pewnym sensie – źródło wiedzy dla teologii¹⁰⁸. Nie można zapominać, że wiara człowieka rozwija się w toku jego życia, które z kolei jest kształtowane przez różne wydarzenia. Zatem życie człowieka w jego wymiarze historycznym, społecznym i subiektywnym oraz faktycznie przeżywana wiara, bezwzględnie wpleciona w to życie, powinny jak najbardziej interesować teologię i Kościół. Co więcej, tak jak teologia i Pismo Święte dostarczają wielu wskazówek i wiedzy o życiu współczesnych ludzi, tak również życie i myśli współczesnych ludzi powinny być inspiracją i źródłem impulsów dla teologii¹⁰⁹. Pewnym pożądanym celem byłoby zatem wzajemne oddziaływanie teologicznych i praktyczno-biograficznych badań lub swoiste przenikanie się subiektywnego świadectwa osób wierzących i obiektywizującej je nauki¹¹⁰.

¹⁰⁴ Por. Drechsel, *Lebensgeschichte*, 233.

¹⁰⁵ Por. Polley, „Welche Bedeutung”, 25; Henning – Nestler, *Konversion*, 36.

¹⁰⁶ Por. Polley, „Welche Bedeutung”, 27.

¹⁰⁷ Por. Polley, „Welche Bedeutung”, 26; zob. także: Werbick, „Lebensgeschichte”.

¹⁰⁸ Por. Klein, *Theologie und empirische Biographieforschung*, 66–67; Waibl, „Subjektwerdung”, 23.

¹⁰⁹ Por. Waibl, „Subjektwerdung”, 23.

¹¹⁰ Por. Polley, „Welche Bedeutung”, 26.

Podsumowanie

Badania biograficzne oferują teologii (praktycznej) dostęp do faktycznie przeżywanej wiary konkretnej osoby. Mogą zatem sprawić, że jako dziedzina naukowa zyskają na znaczeniu i kompetencji, gdyż refleksja badanego będzie mocniej oscylować wokół zagadnień dotyczących konkretnych doświadczeń wiary, związanych z nimi problemów oraz sposobów ich interpretacji¹¹¹. Warto w tym miejscu także podkreślić fakt, że za zasadnością badań biograficznych i ugruntowaniem związku między biografią a religią w teologii (praktycznej) przemawia nie tylko *argument teologiczny* (*fides quaerens intellectum* i *intellectus quaerens fidem*, jako dwa najważniejsze źródła wiedzy człowieka, czy też antropocentryczne i teocentryczne lub chrystocentryczne motywy badań biograficznych), ale także *argument pastoralno-socjologiczny* (lepsze zrozumienie złożonej rzeczywistości wiary oraz ewolucji motywów wiary w życiu konkretnej osoby w obliczu zachodzących w społeczeństwach procesów sekularyzacyjnych), *religijno-pedagogiczny* (zgłębienie wiedzy o sieci komplementarnych, całościowych form uczenia się religijnego: formalnego, pozaformalnego i nieformalnego) oraz *argument wynikający z istoty naukowo-poznawczej* takich badań (tj. istnienie potrzeby eksploracji naukowych w obrębie zagadnień teologiczno-religijnych i ich wpływu na życie indywidualnej osoby).

Należy również pamiętać, że choć zastosowanie badań biograficznych w teologii (praktycznej) można określić jako będące w początkowej fazie rozwoju i wykorzystania, to należy wiązać z nimi nadzieję, że refleksja teologiczna w tym zakresie pozwoliłaby nie tylko wypełnić lukę naukowo-poznawczą dotyczącą badań empiryczno-biograficznych z zakresu procesów rozwoju duchowo-religijnego, ale także umożliwiłaby m.in.: poznanie strategii subiektywnego zawłaszczania religii przez jednostkę i konfrontacji z jej społecznymi formami; określenie roli płci dla religii i duchowości chrześcijańskiej; lepsze zrozumienie procesów religijnego uczenia się (także w perspektywie całościowej) oraz radzenia sobie z nieprzewidywanymi okolicznościami i/lub w sytuacjach kryzysowych;

¹¹¹ Zob. Klein, *Theologie und empirische Biographieforschung*.

a także pogłębienie znajomości motywów religijnych powiązanych z zagadnieniem habitusu zawodowego pracowników kościelnych.

Nie można zapomnieć o tym, że zastosowanie badań biograficznych w teologii (praktycznej) napotyka na szereg trudności, które dotyczą głównie metod i technik badań biograficznych oraz subiektywności narracji. Z drugiej strony należy pamiętać, że owe badania niosą ze sobą również pozytywne i zorientowane na przyszłość perspektywy, takie jak np. nakreślenie nowych horyzontów interpretacji intymnej relacji pomiędzy Bogiem a człowiekiem czy też wzmocnieniem związków (zachodzących na poziomie treści teologicznych) pomiędzy historią życia ludzi wierzących a samą religią.

W podsumowaniu warto więc powrócić do postawionego we wstępie pytania: czy i w jakim stopniu teologia może być pisana przez biografię poszczególnych osób? Wydaje się, że badania empiryczne indywidualnych biografii wzmacniają przede wszystkim wrażliwość teorii i praktyki teologicznej na różnorodność doświadczeń i przymiśleń religijnych, procesów rozwoju wiary czy też kształtowania się u konkretnej osoby życia religijnego¹¹². Ponadto można przypuszczać, że podobne badania mogą być przyczynkiem do poszerzenia zapoczątkowanego od Soboru Watykańskiego II „zwrotu antropologicznego” o bogactwo pluralizmu, płynącego ze „zwrotu biograficznego” w zakresie badań, prowadzonych w ramach teologii (praktycznej). Ważne jest wreszcie, że badania biograficzne mogą przyczynić się do postrzegania osobistej biografii jako *locus theologicus*. W tym kontekście odpowiedź na powyższe pytanie jest naznaczona ostrożnym optymizmem, który pozwala stwierdzić, że teologia (praktyczna) nie tylko może, lecz nawet musi być pisana przez osobiste biografie ludzi wierzących, ponieważ Bóg stał się człowiekiem, aby uczynić nas „uczestnikami Boskiej natury” (2 P 1,4).

¹¹² Por. Kaupp, „Biografieforschung”, 9.

Theology Written by Biography? On the Application of Biographical Research in (Practical) Theology

Abstract: Biographical research, which is very popular in the field of social sciences in both Polish and international context, is an expression of contemporary society and culture, which more and more often brings to the fore the topic of the “life story” of a specific person. It also seems that this research may be the beginning of a “biographical turn” in the field of research carried out within the framework of (practical) theology and supplementing it with the richness of individual pluralism flowing from a person’s biography. In this context, the presented article has a triple purpose. Firstly, it shows the methodological foundations of biographical research in (practical) theology. Secondly, it reveals the importance of outlining possible research areas in which biographical research plays a central role. Thirdly, it points out some difficulties and perspectives resulting from the application of this research method for (practical) theology.

Keywords: theology, practical theology, biography, pluralism, person, Christianity

Bibliografia

- Alheit, P., „Religion, Kirche und Lebenslauf – Überlegungen zur „Biographisierung“ des Religiösen”, *Theologia Practica* 21/2 (1986) 130–143.
- Bachmann, C., „Junge Menschen als locus theologicus in der Jugendpastoral”, *Jugend in Kirche und Theologie* (red. B. Jeggle-Merz – M. Durst; Einsiedeln: Paulus 2019) 49–72.
- Baniak, J., „Powołanie czy zawód? Religijny i świecki wymiar kapłaństwa hierarchicznego w świadomości młodzieży polskiej”, *Konteksty Społeczne* 6/2 (2018) 7–36.
- Bartnik, C.S., „Znaczenie koncepcji «loci theologici» dziś”, *Salvatoris Mater* 2/1 (2000) 295–298.
- Berlein, K.H., *Lebensbilanz: Krisen des Alterwerdens meistern – kreativ auf das Leben zurückblicken – Zukunftspotentiale ausschöpfen* (München: Claudius-Verlag 1994).
- Bosschaert, D., *The Anthropological Turn, Christian Humanism, and Vatican II: Louvain Theologians Preparing the Path for Gaudium et Spes (1942–1965)* (Leuven: Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium 2019).
- Brudek, P. – Korulczyk, T. – Ciuła, G., „Uwarunkowania satysfakcji z małżeństwa osób w okresie późnej dorosłości. Perspektywa teorii gerotranscendencji Larsa Tornstama – ujęcie wielopoziomowe”, *Psychologia rozwojowa* 23/4 (2018) 91–106. DOI: <https://doi.org/10.4467/20843879PR.18.024.9953>.
- Choromański, A., „Osoba ludzka jako «byt relacyjny» – antropologiczne fundamenty eklezjologii Soboru Watykańskiego II”, *Studia Teologii Dogmatycznej* 1 (2015) 58–87. DOI: <https://doi.org/10.15290/std.2015.01.05>.

- Drechsel, W., *Lebensgeschichte und Lebens-Geschichten. Zugänge zur Seelsorge aus biographischer Perspektive* (Gütersloh: Kaiser/Gütersloher Verlagshaus 2002).
- Duffy, R.D., „Spirituality, religion, and work values”, *Journal of Psychology and Theology* 38/1 (2010) 52–61. DOI: <https://doi.org/10.1177/%2F009164711003800105>.
- Elizondo, V.P., *A God of incredible surprises. Jesus of Galilee* (Oxford: Rowman & Littlefield 2003).
- Engelhardt von, M., „Das Verhältnis von Biographie und Religion”, *Formen des Religiösen. Pädagogisch-anthropologische Annäherungen* (red. C. Wulf – H. Macha; Weinheim/Basel: Beltz Verlag 2004) 146–174.
- Englert, R., „Aus Biographien lernen?”, *Katechetische Blätter* 112 (1987) 239.
- Feifel, E., „Das religionspädagogische Interesse an Lebenslauf und Lebenslinie, an Biographie und Lebensgeschichte”, *Für euch Bischof – mit euch Christ. Festschrift für Friedrich Kardinal Wetter* (red. M. Weitlau – P. Neuner; St. Ottilien: EOS Verlag Erzabtei St. Ottilien 1998) 789–814.
- Fuchs, T., *Bildung und Biographie* (Bielefeld: Springer 2011).
- Fuchs-Heinritz, W., *Biographische Forschung. Eine Einführung in Praxis und Methoden* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften 2005).
- Ganzevoort, R.R. – Heyen, H.K. (red.), *Weal and Woe: Practical-Theological Explorations of Salvation and Evil in Biography* (Münster: LIT Verlag 2004).
- Gardocki, D., „Wybrane zagadnienia z antropologii teologicznej Jana Pawła II”, *Studia Bobolanum* 31/1 (2020) 53–69. DOI: <https://doi.org/10.30439/2020.1.3>.
- Głowacki, A., „Religijność młodzieży i uczestnictwo w lekcjach religii w szkołach”, *Młodzież 2018* (red. M. Grabowska – M. Gwiazda; Warszawa: Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania, Narkomanii, Centrum Badania Opinii Społecznej 2019) 153–166.
- Greiner, U., „Wie sollen wir eigentlich die Ergebnisse deuten?” Auf der Suche nach dem Ort des Theologischen in empirisch-religionspädagogischer Forschung”, *Katechetische Blätter* 131/4 (2006) 293–299.
- Henning, C. – Nestler, E., *Konversion: Zur Aktualität eines Jahrhundertthemas* (Frankfurt 2002: Peter Lang).
- Hill, P.C. – Dik B.J. (red.), *Psychology of religion and workplace spirituality* (Charlotte: Information Age Publishing 2012).
- Institut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia. Dane za rok 2020* (Warszawa: Institut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC im. Witolda Zdaniewicza 2021).
- Izdebski, P. – Polak, A., „Bilans życia i poczucie koherencji osób starszych w zależności od ich aktualnej sytuacji życiowej”, *Gerontologia Polska* 13/3 (2005) 188–194.
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor Hominis* (1979) (= RH).

- Jonda, B. – Sackmann, R., „Koherencja badań biograficznych i analiz biegu życia. Tradycje. Perspektywy. Metody”, *Badania biograficzne i narracyjne w perspektywie interdyscyplinarnej* (red. M. Piorunek; Poznań: Wydawnictwo UAM 2016) 17–43.
- Kaczorowski, K.P., „Badania innych kultur a różnorodność metod biograficznych. Szanse i wyzwania w praktyce badawczej na przykładzie badań kurdyjskich migrantów w Stambule”, *Badania biograficzne i narracyjne w perspektywie interdyscyplinarnej* (red. M. Piorunek; Poznań: Wydawnictwo UAM 2016) 59–83.
- Karl, K., „Biografieforschung als Weg der Theologie”, *Münchener Theologische Zeitschrift* 64/3 (2013) 291–301.
- Kaupp, A., „Biografieforschung”, https://www.bibelwissenschaft.de/fileadmin/buh_bibelmodul/media/wirelex/pdf/Biografieforschung__2020-09-19_17_31.pdf (dostęp 10.12.2021).
- Kaupp, A., „Der (empirisch-)biographische Blick: Welche Bedeutung hat der Einzelfall für die Religionspädagogik?”, *Junge Wissenschaftstheorie der Religionspädagogik* (red. R. Boschki – M. Gronover; Münster: LIT Verlag 2007) 176–192.
- Kaupp, A., *Junge Frauen erzählen ihre Glaubensgeschichte: Eine qualitative-empirische Studie zur Rekonstruktion der narrativen religiösen Identität katholischer junger Frauen* (Ostfildern: Schwabenverlag 2005).
- Każmierska, K., „Badania biograficzne w naukach społecznych”, *Przegląd Socjologii Jakościowej* 9/4 (2013) 6–10. DOI: <https://doi.org/10.18778/1733-8069.9.4.01>.
- Każmierska, K., „Od redaktorki: Badania biograficzne – metoda, etyka, praktyka”, *Przegląd Socjologii Jakościowej* 15/2 (2019) 6–11. DOI: <http://dx.doi.org/10.18778/1733-8069.15.2.01>.
- Kircher, I., *Biographisches Lernen in der religionspädagogischen ErzieherInnenausbildung* (Kassel: Kassel University Press 2016).
- Kleemann, F. – Krähnke, U. – Matuschek, I., *Interpretative Sozialforschung. Eine praxisorientierte Einführung* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften 2009).
- Klein, S., *Theologie und empirische Biographieforschung. Methodische Zugänge zur Lebens- und Glaubensgeschichte und ihre Bedeutung für eine erfahrungsbezogene Theologie* (Stuttgart: Kohlhammer 1994).
- Körner, B., *Orte des Glaubens – loci theologici: Studien zur theologischen Erkenntnislehre* (Würzburg: Echter Verlag 2014).
- Kowolik, P., „Badania pedagogiczne opierające się na metodzie biograficznej”, *Nauczyciel i Szkoła* 3–4/12–13 (2001) 115–121.
- Kuld, L., „Lebensgeschichte(n) – Glaubensgeschichten”, *Neues Handbuch religionspädagogischer Grundbegriffe* (red. G. Bitter; München: Kösel-Verlag 2002) 176–179.

- Lamprecht, A.L., „Die Bedeutung und Funktion des Glaubens im Alter”, http://webdoc.sub.gwdg.de/ebook/diss/2003/tu-berlin/diss/2002/lamprecht_annette.pdf (dostęp 30.12.2021).
- Luther, H., *Religion und Alltag. Bausteine zu einer praktischen Theologie des Subjekts* (Stuttgart: Radius-Verlag 1992).
- McClendon, J.W., *Biography as Theology: How Life Stories Can Remake Today's Theology* (Eugene: Wipf and Stock 2002).
- Mendyk, M., „Katecheta – nauczyciel, wychowawca, świadek. Jego misja w warunkach nowej ewangelizacji”, *Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne* 6/1 (2007) 105–119.
- Merrill, B. – West, L., *Using biographical methods in social research* (London: Sage 2009).
- Metz, J.B., „Karl Rahner – ein theologisches Leben. Theologie als mystische Biographie eines Christenmenschen heute (1974)”, *Kirchliche Lernprozesse* (red. J. Reikerstorfer – J.B. Metz; Freiburg – Basel – Wien: Herder 2016) 321–335.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Teologia dzisiaj. Perspektywy, zasady i kryteria*, (Kraków: Wydawnictwo Księży Sercanów 2012).
- Milerski, B., „Konfessionslosigkeit als Herausforderung für den religionspädagogischen Diskurs in Polen”, *Theo-Web. Zeitschrift für Religionspädagogik* 20/1 (2021) 83–93. DOI: <https://doi.org/10.23770/tw0178>.
- Miller, R. – Humphrey, R. (red.), *Biographical Research in Eastern Europe: Altered Lives and Broken Biographies* (London: Ashgate 2019).
- Muszyński, M., „Etapy ewaluacji badań jakościowych – perspektywa konstruktywistyczna”, *Rocznik Andragogiczny* 25 (2018) 187–209.
- O’Neill, M. – Roberts, B. – Sparkes, A., (red.), *Advances in biographical research: Creative applications, Abingdon* (Oxon: Routledge 2015).
- Ogińska-Bulik, N. – Zadworna-Cieślak, M., „Bilans życiowy a potraumatyczny wzrost u osób starszych zmagających się z przewlekłymi chorobami somatycznymi – mediacyjna rola prężności”, *Gerontologia Polska* 26 (2018) 28–35.
- Oleś, P., *Psychologia człowieka dorosłego* (Warszawa: PWN 2012).
- Pargament, K.I., *The psychology of religion and coping: Theory; research; practice* (New York: Guilford Publications 1997).
- Peng-Keller, S., „Spirituelle Erfahrung als locus theologicus – Theologische Reflexion auf gelebte christliche Spiritualität”, *Lebenswelt und Theologie: Herausforderungen einer zeitsensiblen theologischen Lehre und Forschung* (red. E.M. Faber; Fribourg: Academic Press Fribourg 2012) 261–292.
- Pietkiewicz, I., „Strategie copingu religijnego w sytuacji utraty – implikacje do terapii”, *Czasopismo Psychologiczne* 16/2 (2010) 289–299.
- Pio, E. – Kilpatrick, R. – Pratt, T., „Religion and callings: the divine in careers”, *Research Handbook of Diversity and Careers. New Horizons in*

- Management series* (red. A.M. Broadbridge – S.L. Fielden; Cheltenham: Edward Elgar Pub 2018) 391–404.
- Piorunek, M. (red.), *Badania biograficzne i narracyjne w perspektywie interdyscyplinarnej* (Poznań: Wydawnictwo UAM 2016).
- Pokrywka, M., „Zwrot antropologiczny w posoborowej teologii moralnej”, *Roczniki Teologiczne* 3 (2014) 65–76.
- Polley, M., „Welche Bedeutung hat die Biographieforschung für die Theologie? Ausarbeitung eines Einzelthemas im Rahmen der Veranstaltung «Anregende Biographien – herausfordernde Konversionen. Von der Nichtselbstverständlichkeit, in der Kirche ein eigener Mensch zu werden»”, <https://www.grin.com/document/169764> (dostęp 15.12.2021).
- Potocki, A., „Problem polskiej wiary. Uwagi socjologa”, *Colloquia Theologica Ottoniana* 1 (2014) 35–57.
- Raffelt, A. – Rahner, K., „Anthropologie und Theologie”, *Christlicher Glaube in moderner Gesellschaft* (red. F. Böckle; Freiburg im Breisgau: Herder 1981) 6–55.
- Reese-Schnitker, A., „Biografie als grundlegende Kategorie religionspädagogischer Forschung. Ein Forschungs- und Literaturbericht”, *Österreichisches Religionspädagogisches Forum* 23 (2015) 93–99.
- Rokuszewska-Pawelek, A., „Wywiad narracyjny jako źródło informacji”, *Media, Kultura, Społeczeństwo* 1 (2006) 17–28.
- Schneider, M., *Theologie als Biographie. Eine dogmatische Grundlegung* (St. Ottilien: EOS-Verlag 1997).
- Schröder, B., „Religiöse Bildung in biografischer Perspektive – eine religionspädagogische Felderöffnung”, *Theo-Web. Zeitschrift für Religionspädagogik* 17/2 (2018) 7–25.
- Schütze, F., „Biographieforschung und narratives Interview”, *Neue Praxis. Kritische Zeitschrift für Sozialarbeit und Sozialpädagogik* 13/3 (1983) 283–293.
- Schweitzer, F., „Lebensgeschichte und Religion. Eine vergessene Dimension pädagogischer Biographieforschung”, *Zeitschrift für Pädagogik* 38/2 (1992) 235–252.
- Schweitzer, F., *Lebensgeschichte und Religion. Religiöse Entwicklung und Erziehung im Kindes- und Jugendalter* (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus 2004).
- Sękalcki, C., „Pleć a chrześcijańskie życie duchowe”, *Itinera Spiritualia. Commentarii Periodici Instituti Carmelitani Spiritualitatis Cracoviae* 1 (2016) 193–210.
- Siwecki, L., „Sensus fidei jako dar Ducha Świętego dla Kościoła”, *Studia Theologica Varsaviensia* 43/1 (2005) 79–98.
- Skrzyniarz, R. – Dziaczkowska, L. – Opozda, D. (red.), *Przedmiot, źródła i metody badań w biografii* (Lublin: Episteme 2016).

- Solarczyk-Szwec, H., „Uczenie się przez całe życie jako metakompetencja”, *Ewaluacja poprawy jakości kształcenia* (red. J. Grzesiaka; Kalisz – Konin: WPA-PWSZ 2014) 93–101.
- Sparn, W. (red.), *Wer schreibt meine Lebensgeschichte? Biographie, Autobiographie, Hagiographie und ihre Entstehungszusammenhänge* (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus 1990).
- Steinke, I., „Gütekriterien qualitativer Forschung”, *Qualitative Forschung. Ein Handbuch* (red. U. Flick – E. Kardoff – I. Steinke; Reinbek: Rowohlt 2013) 319–331.
- Surzykiewicz, J., „Duchowość i religijność a wybór zawodu przez młodych ludzi”, *Labor et Educatio* 4 (2016) 151–190. <http://hdl.handle.net/11716/1488>.
- Szagan, A.K., *Dem Sprachlosen Sprache verleihen. Rostocker Langzeitstudie zu Gottesverständnis und Gottesbeziehung von Kindern, die in mehrheitlich konfessionslosem Kontext aufwachsen* (Jena: Verlag FORMAT 2006).
- Szewczyk, R., „Osobowość nauczyciela religii”, *Studia Katechetyczne* 7 (2010) 217–234.
- Szulakiewicz, W. (red.), *Badania biograficzne w pedagogice. Studia źródłowe i bibliograficzne* (Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK 2015).
- Tokarski, S., „Dojrzałość religijna”, <http://www.zrodlo.psychologia.net.pl/artikul.php?level=191> (dostęp 2.01.2022).
- Torrallb, J. – Oviedo, L. – Canteras, M., „Religious coping in adolescents: new evidence and relevance”, *Humanities & Social Sciences Communications* 8/1 (2021) 1–9. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00797-8>.
- Tutak, M., „W stronę socjologii pastoralnej, czyli o relacjach socjologii z teologią pastoralną”, *Studia Gdańskie* 46 (2020) 103–118. DOI: <http://dx.doi.org/10.26142/stgd-2020-006>.
- Urban, M., *Die Bibel: Eine Biographie* (Berlin: Kiepenheuer & Witsch 2009).
- Waibl, I., „Subjektwerdung in den Augen Gottes. Glaubensbiografien kirchlich engagierter Frauen im Gespräch mit Johann B. Metz”, <https://diglib.uibk.ac.at/ulbtirolhs/download/pdf/5660576> (dostęp 25.12.2021).
- Wałęsa, C., „Psychologiczna analiza zmian w rozwoju religijności człowieka”, *Roczniki Filozoficzne* 4/45 (1997) 109–132.
- Węclawski, T., „Metodologia teologii”, *Poznańskie Studia Teologiczne* 18 (2005) 7–24, <http://hdl.handle.net/10593/8303>.
- Werbick, J., „Lebensgeschichte als Glaubensgeschichte. Zur biographischen Struktur des konkreten Glaubens”, *Lernorte des Glaubens. Glaubensvermittlung unter den Bedingungen der Gegenwart* (red. W. Simon – M. Delgado; Berlin: Morus/Bernward 1991) 23–43.
- Werner, S., „Die biographisch-lebensweltliche Perspektive als ein Strukturprinzip des Religionsunterrichts. Didaktische Skizzen und Impulse”, *Religionsunterricht an höheren Schulen* 46/3 (2003) 151–153.

Xavier, J., „Theological Anthropology of Gaudium et Spes and Fundamental theology”, *Gregorianum* 91/1 (2010) 124–136;

Yadav, D., „Criteria for Good Qualitative Research: A Comprehensive Review”, *The Asia-Pacific Education Researcher* (2021) 1–11. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40299-021-00619-0>.

XV Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, „Młodzi, wiara i rozeznawanie powołania. Dokument Końcowy”, http://secretariat.synod.va/content/dam/synod2018/documenti/DOKUMENT_KONCOWY_SYNODU.pdf (dostęp 2.01.2022).

Ziebertz, H.G., „Biographisches Lernen”, *Religionsdidaktik. Ein Leitfaden für Studium, Ausbildung und Beruf* (red. G. Hilger – S. Leimgruber – H.G. Ziebertz; München: Kösel-Verlag 2008) 349–360.